

*О. А. Сулік,
аспірантка
Криворізький державний
педагогічний університет*

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЙ У СОЦІОКУЛЬТУРНІЙ КОМПЕТЕНЦІЇ

Сулік О. А. Проблема реалій в соціокультурній компетенції.

У статті автор розглядає проблему реалій у вивченні іноземної мови, основні типи та причини виникнення реалій у мові та складності, які виникають через них у процесі навчання. Вивчає шляхи їх вирішення через розвиток соціокультурної компетенції у учнів на уроках.

Ключові слова: реалії, мова, соціокультурна компетенція.

Сулик А. А. Проблема реалий в социокультурной компетенции.

В этой статье автор рассматривает проблему реалий в процессе обучения иностранных языков, основные типы и причины возникновения реалий в языке и сложности, которые возникают через них в процессе обучения. Изучает пути их решения через развития социокультурной компетенции у учеников на уроках.

Ключевые слова: реалии, язык, социокультурная компетенция.

Sulik O. A. Problem of realities in socio-cultural competence.

In this article the author considers the problem of realities in the study of a foreign language, the main types and causes of realities in the language and the difficulties that arise due to them in the learning process. Studies the ways to solve them through the development of socio-cultural competence in students in the classroom.

Key words: realities, language, sociocultural competence.

У мовознавстві, соціології ми неодноразово чули, що собою представляє мова і як вона виникла. І начебто зрозуміти основну функцію мови і її мету не вимагає від нас великих зусиль. Але чи так само легко для нас визначити, що в собі несе мова в результаті її історичного та культурного формування? Чи так само вона залишається лише знаковою системою? Чи вивчаючи мови ми беремо і у себе щось окрім знаків?

Мова — це єдина, цілісна, складна система знаків: фонем (звуків), морфем (частин слова), слів, речень, яка служить для називання предметів, явищ об'єктивної дійсності та понять, є засобом спілкування, обміну думками і формування думок.

Мова — явище фізичне, фізіологічне, антропологічне, суспільне. Умова його існування — людське суспільство. Мова — засіб спілкування, мислетворення, інтелектуального та естетичного освоєння світу, нагромадження і збереження людського досвіду, а також умова подальшого поступу усього людства [2, с. 27].

Визначення природи мови можна поставити в один ряд з вічними філософськими питаннями пізнання природи, Бога, людини. Однозначно одне, мова існує разом з людиною і пізнання світу, себе неможливо без використання знакової системи. Але якої саме? Мов багато. Томас Гоббс стверджував, що мова необхідна для соціалізації людини: «Без здатності людей до мови, у людей не було б ні держави, ні суспільства, ні договору, ні миру так само, як немає мови у левів, ведмедів і вовків». Отже і суспільства без мови не існує. Це жива система знаків, яка постійно змінюється і яку ми повинні весь час перевіряти щоб розуміти один одного [7].

Але як зазначив інший німецький філософ Вільгельм фон Гумбольдт: «The interdependence of word and idea shows clearly that languages are not actually means of representing a truth already known, but rather of discovering the previously unknown. Their diversity is not one of sounds and signs, but a diversity of world perspectives». (*Взаємозалежність слова та ідеї наочно показує, що мови насправді не є способом представлення вже відомої істини, а скоріше для виявлення раніше невідомої. Їх різноманітність — це не один із звуків і знаків, а різноманітність світових перспектив*) [8]. За цим ми можемо розуміти, що мова більше ніж людина, і більше ніж саме суспільство, хоча і не може існувати поза цими явищами — мова, одна мова — представляє собою одне ціле світобачення певної культури яка накопичувалася від самого її зародження. Під таким девізом вивчення мови завжди буде вимагати «впитувати» не лише систему знаків, а й ту свідомість яка була вкладена в неї.

Не менш цікавим буде продивитись еволюцію диференціації мови в історії науки [8].

Погляди на мову: лінгвістичний аспект

Аристотель:

✓ Мова представляє собою систему знаків (звукосполучень), які визначають речі та відношення між ними, тобто як сферу особливих предметів — звуків, слів, знаків. Мова — знак речей.

✓ Мова вивчається як предмет, який природно але й органічно пов'язаний з людиною, явище, як універсальна знакова система, яка несе предметно-логічний зміст [6, с. 10].

Гоббс:

✓ Мова — це засіб соціалізації людини. «Без здатності людей до мови, у людей не було б ні держави, ні суспільства, ні договору, ні миру так само, як немає мови у левів, ведмедів і вовків».

✓ Розумова діяльність реалізується завдяки мові, що вважається формою існування мислення [5].

Гумбольдт:

✓ Мова є виявленням духу народу.

✓ Мова — матеріально-духовна енергетична система, органічного, природного цілого, яке не можна розчленувати на механічно поєднані частини.

✓ Мова — складний синтез внутрішньої та зовнішньої мови.

✓ Мова й духовні сили розвивають не окремо одне від одного і не послідовно одне за одним, а є виявленням внутрішньо єдиного і нерозривного процесу мислення.

✓ Мова є нібито зовнішнім виявленням духу народів: мова народу — це його дух і дух народу — це його мова [11, с. 232].

Сюсмільха:

✓ Перша мова була створеною не людиною, а виключно Богом.

Гердер:

✓ Свідомість це якість людини, а мова її витвір.

✓ Мова виражає колективний досвід групи.

✓ Мова є найвищим даром для людини, який керує всіма іншими людськими здатностями, включаючи розум.

✓ Можна і потрібно дивитись на інструментарій мови як на кермо, що керує нашим розумом, на мову — як на небесну іскру, яка запалює наші чуття і думки.

✓ Мова робить людину вершиною творіння [5].

Потебня:

✓ Мова виступає єдино властивим для кожного народу способом сприймати й осмислювати світ.

✓ Людина розвивається завдяки впливові мови на її свідомість.

✓ Без мови думки не існує.

✓ Немає мови й наріччя, які б не були здатні стати знаряддям необмежено різноманітної й глибокої думки.

Соссюр:

✓ Мова є система, яка підкоряється лише своєму власному порядку.

✓ Мова є система знаків, яка виражає поняття [7].

Протиставлення різноманітних теорій про мову дає нам можливість побачити той яскравий спектр розвитку мови відносно людини. Як ми вже можемо побачити, вона для нас ключове поняття при пізнанні світу і не існує поза людиною, як і людина без неї. А ідея «мова сукупність культурних ідей певного народу», підводить нас до **мети** нашої статті — соціокультурної компетенції та кола феноменів, без яких вона не можлива: мова, особистість, суспільство, культура та пізнання і до проблеми реалій, (коли всі зазначені вище феномени мають різне значення в різних країнах та культурах). Учені, які активно займалися вивченням даних феноменів ми добре знаємо як за кордоном, так і в Україні: В. С. Виноградов, Г. Д. Томахін, С. Флорін, С. Влахов, Ю. В. Ткаченко та багато інших.

Соціокультурна компетенція — знання культурних особливостей носіїв мови, їх звичок, традицій, норм поведінки й етикету та вміння розуміти комунікативну поведінку носіїв іноземної мови й адекватно використовувати набуті знання у процесі спілкування, залишаючись при цьому носієм іншої культури [1].

Соціокультурну компетенцію вчені розглядають як складову комунікативної, тісно взаємопов'язаної з такими компонентами структури, як соціальна та загальнокультурна. Соціальна складова — це готовність учнів до адаптації в соціумі, у якому перебувають студенти, і яку умовно можна охарактеризувати такими поняттями, як держава, рідний край, сім'я, школа, громадські місця [10]. Загальнокультурна складова соціокультурної компетентності студента передбачає володіння знаннями про особливості української національної культури, звичаї, традиції, свята і використання цих знань у мовленнєвій практиці, вживання у власному мовленні найбільш відомих малих фольклорних форм; сформованість морально-етичних якостей.

Найскладнішим для вітчизняних науковців та викладачів, це знайти правильний підхід до подачі учням нового знання про культуру та традиції країни мову яку вони вивчають. Проблема по-перше, полягає у складності пояснення того, що можна зрозуміти лише при безпосередньому контакті з ним (традиційні свята, страви та ін.). А по-друге, при наявності своїх усталених знань про свої традиції, важко навчитися буди гнучким між двома різними поняттями. Прикладом можемо взяти релігію, коли араб, який сповідує мусульманство, вивчає англійську мову, і йому розповідають про англіканську церкву, про католиків. Чи легко буде йому зрозуміти що це таке і як це впливає на мову? Навіть коли і розбереться в цьому добре на це піде якийсь час. Чи, наприклад, німецький філософ Мартін Хайдеггер, який ввів такий термін як

«Dasein» — суще. Він писав роботи так, що їх важко перекладати і сам сенс слова закладений в багатстві німецької мови: Dasein = das sein = це є буття. І при цьому мав на увазі саме суще яке знаходиться у бутті і є самим бутті [7].

У кінці 90-их російський учений Г.Д. Томахін описував с своїх роботах проблему реалій, приклад яких ви тільки що і побачили. Автор визначає реалії, як компоненти культури, які притаманні тільки певній культурі та народу [12, с. 5]: предмети матеріальної культури, факти історії, державних інститутів, імена національних та фольклорних героїв, міфологічних істот та багато іншого.

За своєю природою реалія складне і багатогранне явище, яке поєднує в собі матеріальне, мовне, граматичне та лексичне поняття. У філологічних дисциплінах явище реалії розглядають з двох точок зору:

- реалія — предмет, явище чи поняття, притаманне для культури народу та країни, яке не зустрічається в інших народів;
- реалія — лексична одиниця, яка позначає цей унікальний предмет чи явище (це може бути також словосполучення, наприклад, фразеологізми, прислів'я, приказки, в складі яких наявні реалії) [11].

Більш того при протиставленні мов та культур можна виокремити розходження **означуваних** (інореалій) та **позначаючих** (іноформи). Розходження перших ми можемо побачити в наступних випадках:

1. Реалія притаманна лише одному мовному колективу, в інших же вона відсутня (der Reichstag (нім), Yellow Pages).
2. Реалія присутня в обох мовних колективах, але в одному з них вона не виокремлюється (cloverleaf автодорожня розв'язка у формі клевера);
3. У різних суспільствах схожі функції відбуваються завдяки різним реаліям (функціональна схожість різних реалій) (hot dog — піріжок).
4. Схожі реалії функціонально різна (cuckoo's call — кукування зозулі — в народних повір'ях американців пророкує, скільки років залишилося дівчині до весілля, у росіян — скільки років залишилося жити) [12, с. 6].

Стверджується, що «в реаліях найбільше проявляється близькість між мовою та культурою: виникнення нових реалій в матеріальному та духовному житті суспільства приводить до виникнення реалій у мові» [12]. І на відміну від інших слів, реалії мають предметний зміст —

характеризують певний народ або відрізок часу. Відповідно реалії мають **національний** (Alcatraz — Алькатраз (у минулому тюрма на острові Алькатраз поблизу Сан-Франциско), Freedom Trail — «маршрут свободи» (туристичний маршрут по центральній частині м. Бостона з оглядом історичних пам'яток пов'язаних з боротьбою північно-американських колоній за незалежність)) або **історичний** колорит (hippie — хіпі (молоді люди, які заперечували мораль та умовності сучасного буржуазного суспільства і висловлювала свій протест в екстравагантним одягом та поведінкою), beatnik, beatgeneration — бітніки (стомлене, розбите покоління 50–60-их рр. у США).

У лінгвістиці існує декілька усталених класифікацій реалій, схарактеризуємо дві з них.

В. С. Виноградов у роботі «Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы)» [3, с. 79] виокремлює такі види реалій:

1. Побутові реалії (житло, одяг, їжа, види праці, грошові знаки, музичні інструменти, народні свята).
2. Етнографічні та міфологічні реалії.
3. Реалії природного світу (тварини, рослини, ландшафт).
4. Реалії державного ладу і суспільного життя (актуальні та історичні).
5. Ономастичні реалії — антропоніми (імена, прізвища відомих особистостей, які потребують коментарів), топоніми, імена літературних героїв інших творів, назви музеїв.
6. Асоціативні реалії — вегетативні символи, анімалістичні символи, колірні символіка, фольклорні, історичні та літературно-книжкові алюзії, мовні алюзії. Дана класифікація слів-реалій представляється досить повною, вона охоплює багато сторін життя національної спільноти [3, с. 80].

За класифікацією С. Влахова та С. Флоріна, пропонується зовсім інший підхід:

1. Географічні реалії: назви об'єктів фізичної географії (в українській мові: полонина; в німецькій: die Hallig, pl. Die Halligen — група проживання острівців в Північному морі [4, с. 63].
2. Етнографічні реалії (поняття, що належать побуту і культури народу):
  - етнічні поняття: укр. козак; der Wolgadeutsche (німець Поволжя);

- побутові: укр. вишиванка, плахта; нім.: das Dirndkleid, Tirolhut; укр. галушки, борщ; нім.: Mettwurst — копчена ковбаса з нежирного м'яса;
  - міри і грошові одиниці: укр. — гривня, копійка; нім. — der Groschen, Schilling, Gulden, die Marke; укр. — метр, десятина; нім. — der Morgen — земельна міра, der Zentner — 50 кг;
  - архітектурні: укр. мазанка; нім. Das Fachwerk (das Fachwerkhaus);
  - найменування понять мистецтва і культури, фольклорні реалії: укр. — гопак, мотанка, Котигорошко; нім. — der Troll, der Kobalt — гном, домовик, Heinzelmännchen — домовик.
3. Суспільно-політичні реалії: титули і звання: в укр. — князь; в нім. — der Herzog, der Kaiser, der Junker; військові реалії: в укр. — січові стрільці; в нім. — die Bundeswehr, Wehrmacht — збройні сили фашистської Німеччини; адміністративно-територіальні одиниці: в укр. — губернія, область, район; в нім. — das Bundesland, der Bezirk, die Markgenossenschaft [4, с. 64].

Отже, ми вже з прикладів можемо побачити наскільки реалії пронизують мову та культуру країни. Вивчаючи іноземну мову і намагаючись її осягнути не тільки на папері, але й в побуті, вільно спілкуватися нею — ми не як не можемо пройти мимо, чи оставити реалії на самоопрацювання. А навіть навпаки, саме пояснюючи щось нове з життя іноземців, розповідаючи історії «як казки» про далекий світ вчитель може надихати до вивчення цієї мови. Наприклад, читаючи з дітьми про Easter (Пасху) не можна сказати, що британці відмічають Пасху як і ми. Ні. Це зовсім інше. Куди краще використовувати нове і незнайоме як мотивацію — розкажіть цілу історію про чарівних кроликів та шоколадні яйця, пограйте з дитячою уявою, покажіть міні-мультфільм про цих героїв (бажано англійською). Для наймотивованіших можна дати завдання намалювати English Easter, як діти її побачили і зрозуміли. А розказуючи про Вікторіанську епоху узагалі безліч варіантів: розповісти біографію видатної людини, сильної жінки — королеви Вікторії, передати стиль життя за її часів через слайд шоу, розповісти про манери при дворі або красу нарядів 19-го століття. Формування соціокультурної компетенції у учнів буде максимально ефективно на будь-якому уроці для дітей будь-якого віку, якщо вчитель зможе яскраво і наочно продемонструвати життя реалій в культурі та історії народу.

Список використаної літератури

1. Англо-русский терминологический справочник по методике преподавания иностранных языков: Справочник / И. Л. Колесникова, А. О. Долгина. СПб. : Рус.-Балт. Информ. Центр «Блиц», 2001. 224 с.
2. Верещагин Е. М., Костомаров В. Г. Язык и культура. М.: Русский язык, 2000. 387 с.
3. Виноградов В. С. Введение в переводоведение (общие и лексические вопросы). М.: Издательство института общего среднего образования РАО, 2001. 224 с.
4. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. М.: Международные отношения, 2009. 360 с.
5. Гердер И. Г. Идеи к философии истории человечества. М.: Наука, 1977. 703 с. URL: <http://christian-psychology.org.ua/blog/oleg-shepetyak/4361-viniknennya-ta-rol-movi-v-koncepcyi-yogana-gerdera.html>
6. Горюнова И. А. О бытии и понимании языка Аристотеля // Вестник Вятского государственного университета. 2017 С. 9–12. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/o-bytii-i-ponimanii-yazyka-aristotelem/viewer>
7. Гусев В. И. Історія західноєвропейської філософії XII–XVII стст. К.: Либідь, 1994.
8. Гумбольдт В. фон. О различии строения человеческих языков и его влияния на духовное развитие человечества // Избранные труды по языкознанию. М.: Прогресс, 1984.
9. Кришко А. Гумбольдтівська антропоцентрична концепція мови. // Збірник наукових праць. Ч. 2, 2013. С. 230–237.
10. Ніколаєва С. Ю. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах // Підручник. К.: Ленвіт. 327 с.
11. Ткаченко Ю. В. особливості класифікації реалій та виявлення їх аксіологічного потенціалу // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна. 2015. Вип. 58. С. 68–70. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2015_58_28
12. Томахин Г. Д. Реалии-американизмы. М.: Высшая школа, 1988. 239 с.